

PROMÉTHÉE, OPUS 60 - ALEKSANDR SKRJABIN

Een serreproduct uit het vooroorlogse Europa?

‘Met uitzondering van de futuristische recitals van Leo Ornstein is er dit seizoen geen sensationeler concert geweest dan de New Yorkse creatie van Alexander Skrjabin "Prométhée" (Le Poème du Feu), vorige zaterdag in Carnegie Hall door het Russisch Symfonisch Orkest.

"Prométhée" is meer dan vier jaar oud en werd sinds februari 1911 reeds uitgevoerd in Moskou, Bremen, Parijs, Londen en Chicago. Volgens Modest Altschuler ging het vorige zaterdag om de echte wereldpremière want nu pas werd voor het eerst geprobeerd Skrjabin voorstellingen volledig te realiseren door het gebruik van een begeleiding met gekleurde lichten, die volgens de componist een krachtige, suggestieve en onmisbare aanvulling zouden vormen bij de auditieve indrukken. Tot nu toe was dit nog nooit gebeurd omdat de technische middelen ontbraken, maar dankzij meneer Altschuler werden de "Electrical Testing Laboratories" ingeschakeld, die een lichtklavier ontwierpen waarmee licht in diverse kleuren op een scherm kan worden geprojecteerd.

In Moskou, Londen en Bremen beklagde men zich reeds "Prométhée" geprogrammeerd te hebben, en ook in Chicago werd de manifestatie uitgefloten. Maar er is geen betere manier om een muziekstuk te promoten dan door schandalen, en daarom speelde het Russische orkest vorige zaterdag voor een zaal die voller was dan ooit.

In het nokvolle auditorium heerste een gespannen en bijna cynische verwachting. De lichten doofden, en achter het orkest verscheen een projectiescherm. Om de cryptische boodschap van het werk beter begrijpelijk te maken, liet Altschuler het tweemaal achter elkaar spelen. Ik kan niet zeggen of hierdoor veel werd bijgedragen tot de ontsluiting van Skrjabin's concept. In plaats van het indrukwekkende of de betekenis van de muziek te accentueren, bleken de opeenvolgende blauwe, groene, paarse, rode en gele kleuren op het scherm eerder een dom, kinderachtig en vervelend hulpmiddeltje dat schadelijk was voor de ogen, de aandacht van het orkest afleidde en het publiek onthutste door zijn onsamenhangende toepassing.

Niet alleen waren op sommige ogenblikken de kleuren verschillend bij de eerste en de tweede projectie, maar ook bepaalde kleurnuances werden zomaar tot andere versmolten, zonder dat in het karakter van de muziek een wijziging te bespeuren viel. Het is onnodig Skrjabin's theorie over het verband tussen klank en kleur te onderzoeken: die haarkloverij duurt nu al een eeuw. En van de honderd fanatieke aanhangers van het systeem zijn er waarschijnlijk nauwelijks vijf die, alle wetenschappelijke hypothesen ten spijt, het eens zijn over de exacte verhouding tussen specifieke klanken en kleuren.

"Prométhée" is in zekere zin programmamuziek, hoewel het hier niet gaat om de Griekse halfgod die door Zeus aan een bergtop werd gekluisterd.

Skrjabin schreef zelf een commentaar bij het werk, dat trouwens terecht in de programmabrochure werd opgenomen. "Prométhée" is de belichaming van de oerenergie van het universum, het creatieve principe van het vuur, licht, leven, conflict, activiteit en gedachte. Sterk vereenvoudigd drukt deze metafysische code de verheerlijking van de geest over de materie uit. Rond die abstracte basis kon de componist dan kosmische theorieën uitdenken. Zo belastte Skrjabin zich met een taak die in feite voor Beethoven bedoeld was. Helaas is Skrjabin Beethoven niet, en met dit werk heeft hij geen diep menselijk document gecreëerd, noch een weg naar onbegrensde mogelijkheden gebaad.

Ook al heeft het werk vandaag zijn betekenisvolle boodschap verloren, toch spreekt "Prométhée" nog aan door het vreemde idioom, de onzekere vorm en de sterke momenten die erin verweven zijn. Ondanks de verpletterende berichten uit Chicago moeten we bekennen dat het fout is om ook maar één deel van "Prométhée" de grond in te boren.

Tenslotte is "kakofonie" een relatief begrip en het oor is een orgaan dat zich goed aanpast. Voor iemand die is ingewijd in de methodes van Leo Ornstein en Schönberg, is een werk als "Prométhée" geen angstwekkend schrikbeeld. Natuurlijk zijn er dissonanten, en veel! In het ergste geval krassen ze niet zo erg als men zou vermoeden, en op andere plaatsen klinken ze zo zoet als bij Debussy. Vele passages vertonen inderdaad een subtiele verwantschap met Debussy en Ravel. Op sommige momenten lijkt men wel een bewerking van "L'Après-midi d'un Faune" te horen.

Zoals de Fransen heeft Skrjabin een eigen toonladder ontworpen, met als belangrijkste kenmerken de verhoogde kwart, het ontbreken van de kwint en een verlaagde septiem. Sommige lyrische, zachte passages wisselen af met abrupte, gewelddadige en logge momenten.

Er is een voortdurend, primitief contrapuntisch spel en ook een aantal min of meer herkenbare thematische fragmenten. Deze structurele zwakheid is te wijten aan een algemene moderne "onkunde". Gedurende de laatste 25 jaar heerste bij componisten de ongelukkige tendens om thema's uit te kiezen die gespeend zijn van elke muzikale schoonheid, maar als compensatie een grafische kracht bezitten en belast zijn met een bijkomende inhoud. De compositie is zeer kleurrijk georkestreerd, hoewel niet buitensporig. Een pianopartij met grote zelfstandige waarde verleent haar charme aan het klankpalet. Vorige week werd ze uitstekend vertolkt door Margaret Volavy. Het meest indrukwekkende moment in het werk (ook qua dynamiek) situeert zich in de finale-uitbarsting: het lijkt wel een plots ontwaken en groeien van een onweerstaanbare kosmische kracht.'

H.F.P. in *Musical America* - 27 maart 1915